

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองสงขลา พ.ศ. 2385-2472

นางสาว ศรีสุมพร ช่างสกุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-7165-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE LOCAL HISTORY OF MUANG SONGKHLA, 1842-1929

Miss Srisuporn Choungsakul

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic year 2004

ISBN 974-17-7165-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองสงขลา พ.ศ. 2385-2472
โดย นางสาวศรีสุพร ช่างสกุล
ภาควิชา ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา

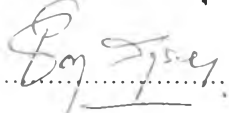
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต

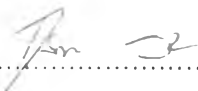

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

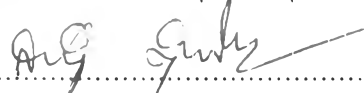
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

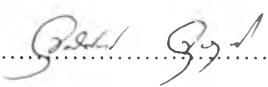

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาด บุนนาค)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร. ธิดา สาระยา)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชุลีพร วิรุณหะ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กิตติ ดันไทย)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. จุฬิศพงษ์ จุฬารัตน์)

ศรีสุพร ช่างสกุล : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองสงขลา พ.ศ. 2385-2472. (THE LOCAL HISTORY OF MUANG SONGKHLA, 1842-1929) อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร. สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : รองศาสตราจารย์ ดร. ธิดา สารระยา. 300 หน้า ISBN 974-17-7165-7

วิทยานิพนธ์นี้มองผ่านมิติทางเศรษฐกิจสังคม เพื่อศึกษาการเติบโตของเมืองสงขลาระหว่าง พ.ศ. 2385-2472 ที่มีความสัมพันธ์อย่างสำคัญกับบทบาทของกลุ่มตระกูล ณ สงขลา และพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนตระกูลอื่นๆ อันนำมาสู่การเกิด "นครใหญ่" ที่มีลักษณะเป็นเมืองคู่ "สงขลา-หาดใหญ่"

จากการศึกษาสามารถแบ่งมิติประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสงขลาออกเป็น 2 ระยะ ระยะแรก ระหว่าง พ.ศ.2385-2455 กลุ่มตระกูล ณ สงขลามีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตของเมืองสงขลา ซึ่งดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบ "กึ่งอิสระ" ภายใต้บริบทการค้าระบบบรรณาการและระบบเหมามาเมือง ทำให้เมืองสงขลามีความสำคัญทางเศรษฐกิจเป็นเมืองท่าทางการค้า ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนตระกูลอื่นๆ ซึ่งระยะแรกเติบโตจากการอิงอยู่กับกลุ่มตระกูล ณ สงขลา ได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตของเมืองสงขลา จากความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ ที่เมืองสิงคโปร์และปีนังเป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจากการที่ศูนย์อำนาจส่วนกลางใช้ระบบเทศาภิบาลปกครองเมืองสงขลาเมื่อ พ.ศ. 2439 ส่งผลให้เมืองสงขลามีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครอง โดยเป็นที่ตั้งศูนย์บัญชาการมณฑล นครศรีธรรมราช ระยะที่สอง ระหว่าง พ.ศ. 2455-2472 การเติบโตของยางพาราและดีบุก การขยายตัวของเส้นทางรถไฟ นำมาซึ่งการเติบโตของเมืองหาดใหญ่ ซึ่งพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนตระกูลอื่นๆ ในเมืองสงขลา ปรับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเข้ามาลงทุนในเมืองหาดใหญ่ไปพร้อมๆ กับ พ่อค้าจากพื้นที่ต่างๆ ส่งผลให้ในระยะต่อมาเกิดนครใหญ่ ที่มีลักษณะเป็นเมืองคู่ "สงขลา-หาดใหญ่"

ภาควิชา .....ประวัติศาสตร์.....ลายมือชื่อนิสิต .....
สาขาวิชา .....ประวัติศาสตร์.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาหลัก.....
ปีการศึกษา ....2547.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4380906122 : MAJOR HISTORY

KEY WORD : MUANG SONGKHLA / LOCAL HISTORY / SOCIO-ECONOMIC

SRISUPORN CHOUNGSAKUL : THE LOCAL HISTORY OF MUANG

SONGKHLA, 1842-1929. THESIS ADVISOR ASSOC.Dr. SUWADEE

THANAPRASITPATTANA, THESIS COADVISOR ASSCO.Dr. DHIDA SARAYA,

300 PP. ISBN 974-17-7165-7

This study looks at the socio-economic growth of Muang Songkhla from 1842-1929. This growth is related to the roles of the Na Songkhla clan and other local Chinese merchant groups which led to the birth of metropolitan "Songkhla-Hat Yai".

The local history of Muang Songkhla can be divided into 2 periods. **The first period was from 1842-1912.** The Na Songkhla clan played an important role in the growth of Muang Songkhla which had a "semi-independent" economy in the context of the contributory system and the tax farming system. This made Muang Songkhla important, as a port city. In this period the local Chinese merchant groups which, at first, grew by relying on the Na Songkhla clan, gradually came to play an important role in the growth of Muang Songkhla due to the changes in the economic environment. As Singapore and Penang became the centers of trade in South East Asia, Muang Songkhla became more important as a regional political centre, being the headquarters of Monthon Nakhon Si Thammarat in 1896. **The second period was from 1912-1929,** when the rubber and tin trade expanded, and railways were constructed, bringing about the growth of Muang Hat Yai. The local Chinese merchant groups in Muang Songkhla adjusted their economic activities to suit outside economic trends. This led to the expansion and the growth of metropolitan "Songkhla-Hat Yai".

Department.....History..... Student's signature..... *Srisuporn Choungsakul*
Field of study.....History..... Advisor's signature..... *Suwadee T. Patur*
Academic year...2004..... Co-advisor's signature..... *Dhida Saraya*

กิตติกรรมประกาศ

ผู้ที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อความสำเร็จของการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ คือ รศ. ดร.ธิดา สารระยา ผู้ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้พัฒนาความคิดในทางวิชาการ ด้วยการตั้งคำถามเพื่อให้เกิดการถกขยายมุมมองในด้านต่างๆ นอกจากนี้ยังให้กำลังใจมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง และผู้ที่มีส่วนสำคัญอีกท่านหนึ่ง คือ รศ. ดร. สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา ผู้ที่มีได้ทำหน้าที่เพียงแต่ให้คำปรึกษาในทางวิชาการเท่านั้นแต่ยังได้ให้กำลังใจอย่างมาก ที่จะกระตุ้นให้ผู้วิจัยสามารถทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะอันมีประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอบพระคุณ อ.ดร.ธีรวัฒน์ ณ ป้อมเพ็ชร ที่กรุณาตรวจแก้ไขบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

อย่างไรก็ตามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่สามารถสำเร็จขึ้นมาได้ ถ้าหากผู้วิจัยไม่ได้รับความเมตตาจากบุคคลต่างๆ ดังปรากฏในรายนามบุคลากรของงานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งได้ให้โอกาสผู้วิจัยสัมภาษณ์เรื่องราวเกี่ยวกับความทรงจำในอดีต รวมทั้งให้ความรู้ ข้อคิดอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ทั้งทางวิชาการและการดำเนินชีวิต ตลอดจนให้เยี่ยมเอกสารส่วนบุคคลอันทรงคุณค่า ทำให้ผู้วิจัยได้สัมผัสถึงเมตตา ความเอื้ออาทร ความเป็นผู้ที่ตระหนักและเห็นความสำคัญของการศึกษา นับเป็นความทรงจำอันประทับใจและความซาบซึ้งใจอย่างยิ่ง ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ขอขอบคุณ คุณรุ่งนภา ชิพงษ์ แห่งสำนักงานจังหวัดสงขลา คุณสุชาติ ทองเกลี้ยง แห่ง ธารักษ์พื้นที่สงขลา ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดสงขลา และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่จากห้องสมุดสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมทั้งหอสมุดวชิรญาณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติและห้องสมุดสยามสมาคม

ขอขอบคุณผู้เป็นกัลยาณมิตร คือ อาจารย์สุชาย-คุณสุจินดา อัครพันธ์ธนกุล ผศ.สุนทร ปิยรัตนวงศ์ คุณวันดี ศรีทองแก้ว ผศ.พรพรรณตรีเมฆา ภัทรธรรมสาร อ.รัชณี กัลยาณคุณาวุฒิ ในทุกๆ ความช่วยเหลือที่ผู้วิจัยได้รับมาโดยตลอดระยะเวลาของการเรียน และการทำวิทยานิพนธ์ รวมถึงการทำงานอีกด้วย นอกจากนี้ขอขอบคุณในน้ำใจไมตรีจิตของ คุณวรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ และ คุณกัญจิกา ศรีอุดม ที่ได้ให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำเป็นอย่างดี

สิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตของผู้วิจัยขอกราบบูชาพระคุณ คุณแม่ คุณพ่อ ที่เคารพยิ่งของลูก ขอขอบคุณพี่ๆ และน้องๆ ทุกคน โดยเฉพาะพี่อืด-อาจารย์ประสาน น้องอดและน้องเล็กที่ให้กำลังใจและความช่วยเหลือเป็นอย่างดีในทุกๆ เรื่อง ตลอดมาและตลอดไป นับเป็นสิ่งที่ตั้งามที่ได้เกิดมาในครอบครัวเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือกันและกัน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนที่.....	ฏ
สารบัญแผนผัง.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
กรอบความคิดและสมมติฐาน.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
ระเบียบวิธีการวิจัย.....	7
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	7
ทบทวนวรรณกรรม.....	11
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	18
บทที่ 2 เมืองสงขลา ก่อน พ.ศ. 2385.....	19
2.1 เมืองสงขลา กับการเป็นเมืองท่าทางการค้า.....	21
2.2 การก้าวขึ้นมาสู่ความเป็นผู้นำของกลุ่มตระกูล ณ สงขลา.....	35
2.3 การเติบโตของเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนภายใต้การปกครองของกลุ่มตระกูล ณ สงขลา.....	40
2.4 ปัจจัยการย้ายที่ตั้งเมืองสงขลาจากฝั่งแหลมสนมาอยู่ที่ตำบลบ่อยาง.....	51
บทที่ 3 เมืองสงขลา : บทบาททางเศรษฐกิจของกลุ่มตระกูล ณ สงขลา (พ.ศ. 2385-2455).....	57
3.1 สภาพทางกายภาพโดยทั่วไปของเมืองสงขลาใน พ.ศ. 2385.....	57
3.2 เครือข่ายเศรษฐกิจการเมืองของกลุ่มตระกูล ณ สงขลา.....	63
3.3 กิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มตระกูล ณ สงขลา.....	77

	หน้า
3.3.1 การเป็นนายอากรรั้งนก	77
3.3.2 การประกอบการค้า	86
3.3.3 การทำภาษีอากรในระบบเหมาเมือง	90
3.3.4 การทำเหมืองแร่ดีบุก	106
3.3.5 การร่วมลงทุนทำสวนกาแฟ	109
3.4 การเปลี่ยนแปลงนโยบายของศูนย์อำนาจส่วนกลาง (พ.ศ. 2439-2455)	112
3.5 การเติบโตของเมืองสงขลา พ.ศ. 2385-2455	118
3.6 การลดบทบาทกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มตระกูล ณ สงขลา ในเมืองสงขลา	135
บทที่ 4 เมืองสงขลา : บทบาททางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนเมืองสงขลา.....	152
4.1 ความร่วมมือระหว่างพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนกับกลุ่มตระกูล ณ สงขลา	152
4.2 การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีน.....	159
4.2.1 การค้าภายในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....	168
4.2.2 การค้าภายในเมืองสงขลา	173
4.2.3 การค้ากับเมืองอื่นๆตามชายฝั่งทะเลอ่าวไทย	176
4.2.4 การค้ากับเมืองสิงคโปร์	179
4.2.5 การค้ากับเมืองปีนัง	184
4.2.6 กิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ	186
4.3 สภาพชุมชนย่านศูนย์กลางการค้าถนนนครในและนครนอก.....	194
บทที่ 5 เมืองสงขลา-หาดใหญ่ : การเริ่มต้นเมืองคู่ "สงขลา-หาดใหญ่".....	216
5.1 การเติบโตของดีบุกและยางพาราในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่าง พ.ศ. 2455-2472.....	216
5.1.1 ดีบุก	216
5.1.2 ยางพาราในฐานะพืชเศรษฐกิจใหม่	220
5.2 กิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลา.....	227
5.2.1 การทำสวนยางพารา	227
5.2.2 การทำเหมืองแร่ดีบุก	237
5.2.3 การเป็นแหล่งเงินทุนเก็บดอกเบ็ญ	241
5.3 สภาพทางกายภาพของเมืองสงขลา พ.ศ. 2455-2472.....	244
5.4 การเติบโตของเมืองหาดใหญ่.....	250

สารบัญ (ต่อ)

ณ

หน้า

5.4.1 เมืองหาดใหญ่ก่อน พ.ศ. 2455	250
5.4.2 เมืองหาดใหญ่ พ.ศ. 2455-2472	254
บทที่ 6 บทสรุป.....	268
รายการอ้างอิง	272
ภาคผนวก.....	297
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	300

สารบัญญัตินี้

ตารางที่		หน้า
1	แสดงจำนวนเรือจากเมืองสงขลาที่ไปค้าขายกับญี่ปุ่น ระหว่าง พ.ศ. 2229-2240	40
2	แสดงการขยายอาณาเขตเมืองและเมืองที่ขึ้นตรงต่อเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน	43
3	แสดงการเปลี่ยนแปลงสังกัดและสถานะของเมืองสงขลา ระหว่าง พ.ศ.2314-2334...	46
4	แสดงเจ้าเมืองที่ปกครองในเจ็ดหัวเมืองแขกในช่วงที่ขึ้นกับเมืองสงขลา	75
5	แสดงการทำอากรรังนกที่เกาะสีเกาะห้า (พ.ศ. 2312-2472)	81
6	แสดงเงินผลประโยชน์ของเมืองสงขลา พ.ศ. 2439	94
7	แสดงการประมุขภาชีอากรต่างๆในเมืองสงขลา ระหว่าง พ.ศ. 2426-2445	100
8	แสดงการทำเหมืองแร่ดีบุกของกลุ่มตระกูล ณ สงขลา พ.ศ. 2433	108
9	แสดงสถานะ อาณาเขตและเมืองขึ้นของเมืองสงขลา ระหว่าง พ.ศ.2385-2450	119
10	แสดงกิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนตระกูลอื่นๆ	165
11	แสดงจำนวนรายการภาษีอากรที่ราษฎรซื้อขายในเมืองสงขลา ร.ศ. 116 (พ.ศ.2441)	175
12	แสดงราคาดีบุกในตลาดโลก พ.ศ. 2414-2473	219
13	แสดงปริมาณความต้องการใช้ยางพาราและปริมาณยางพาราที่ผลิตขึ้นมาได้ ของโลก ในระหว่างพ.ศ. 2449-2460	222
14	แสดงราคายางพาราในตลาดโลก ระหว่าง พ.ศ. 2449-2460	223
15	แสดงการขอใบเหยียบย่ำทำสวนบริเวณอำเภอสะเดาและอำเภอหาดใหญ่ของ ผู้มีที่อยู่ปรากฏในตำบลบ่อยางและตำบลบ่อยับ ระหว่าง พ.ศ. 2456-2462	229
16	แสดงการขอประทานบัตรของการทำเหมืองแร่ดีบุกและพลูแฟรมของ พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลา	239
17	การขนส่งสินค้าจากหัวเมืองต่างๆโดยทางรถไฟมาลงเมืองสงขลา	248

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ปืนใหญ่พระยาวิเชียรคีรี	70
2	จวนเจ้าเมืองสงขลา มีลักษณะเป็นหมู่ตึกแบบจีน 5 หลัง	71
3	พระอุโบสถวัดดอนแย้	132
4	เรือที่ใช้เดินทางค้าขายในบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของคาบสมุทรมลายู ...	164
5	ตึกทรงจีนบนถนนนครในและนครนอก	196
6	การตั้งหน้าพระภายในบ้านของชุมชนจีน.....	200

สารบัญแนที่

แนที่		หน้า
1	แสดงลักษณะภูมิศาสตร์กายภาพเมืองสงขลา	9
2	แสดงที่ตั้งเมืองสงขลาทั้ง 3 แ่ง	21
3	แสดงเส้นทางลำน้ำคลองอู่ตะเภา	25
4	แสดงลักษณะทางกายภาพของทะเลสาบสงขลา	31
5	แสดงที่ตั้งเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน	42
6	แสดงที่ตั้งอำเภอในจังหวัดสงขลาที่เป็นแหล่งปลูกยางพาราและทำเหมืองแร่ดีบุก....	233
7	แสดงที่ตั้งเมืองคู "สงขลา-หาดใหญ่"	267

สารบัญแผนผัง

แผนผัง	หน้า
1 แสดงแนวกำแพงเมือง ป้อมและประตูเมืองสงขลาบ่ออย่าง	60
2 แสดงสายตระกูล ณ สงขลา	103
3 แสดงกลุ่มคนต่างๆ ในกำแพงเมืองสงขลา	127
4 แสดงสายตระกูลโค่นันทน์	203
5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสายตระกูลสาครินทร์ ตระกูลเจริญ ตระกูลปรีชาพานิช ..	205
6 แสดงสายตระกูลรัตรสาร	206
7 แสดงสายตระกูลหิรัญวรชาติ	208
8 แสดงสายตระกูลประธานราษฎรนิกร	209
9 แสดงสายตระกูลโสมโรพันธ์	210
10 แสดงสายตระกูลวัฒนสุวรรณ	211